

WYBRANE PROBLEMY POLITYKI REGIONALNEJ I ROZWOJU REGIONALNEGO ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO

Marek PRONIEWSKI*

1. Płaszczyzny polityki regionalnej

Polityka regionalna jest integralną częścią polityki społeczno-ekonomicznej, polityki świadomego oddziaływania władz na rozwój regionów. Z reguły przyjmuje się dwojakie znaczenie polityki regionalnej, tj. jako polityki interregionalnej i polityki intraregionalnej [1, s. 16-19]. Polityka interregionalna obejmuje działania prowadzone przez rząd (jego agendy) w celu wspierania rozwoju poszczególnych regionów. Polityka intraregionalna prowadzona jest przez samorządowe władze regionu (tzw. polityka prowadzona w regionie), które bazując głównie na endogenicznych zasobach i możliwościach, oddziałują na rozwój społeczno-gospodarczy regionu. Można więc przyjąć, że polityka regionalna uprawiana jest w dwu wymiarach: jako polityka regionalna państwa, będąc fragmentem polityki makroekonomicznej oraz jako polityka regionalna regionów. Świadomie i racjonalnie prowadzona polityka regionalna przyczynia się do niwelowania różnicowań międzyregionalnych i rozwoju regionów, wzrostu ich potencjału gospodarczego, poprawy konkurencyjności oraz wzrostu poziomu życia mieszkańców, prowadząc do rozwoju społeczno-gospodarczego całego kraju. Polityka regionalna nabiera szczególnego znaczenia w związku z reformą struktury terytorialnej kraju i delegowaniem kompetencji i uprawnień na poziom regionalny, z dostępem do funduszy pomocowych oraz przygotowaniem Polski do integracji z Unią Europejską.

2. Uwarunkowania polityki regionalnej

Zakres, intensywność, formy organizacyjne i instrumenty polityki regionalnej kształtowały się pod wpływem wielu czynników. Do najważniejszych możemy zaliczyć [5, s. 83-113]:

- poziom rozwoju ekonomicznego regionów, mierzony wielkością majątku i dochodu narodowego;
- międzyregionalne różnicowania skali tego poziomu;
- organizacja terytorialna państwa określona w konstytucji;
- system finansów publicznych;

---

* prof. dr hab. Marek Proniewski, Uniwersytet w Białymstoku, Wydział Ekonomiczny

- impulsy polityczne (wewnętrzne i zewnętrzne) aktywności państwa w sferze rozwoju i zagospodarowania regionów.

Czynniki te i relacje między nimi kształtowały realną politykę rozwoju regionalnego oscylującą między modelem „wyrównawczym” a „polaryzacyjnym”.

Nowe realia polityczne kraju wyznaczone są między innymi przez takie trendy rozwoju, jak: demokracja, globalizacja, rozwój zrównoważony, informatyzacja i integracja polskiego społeczeństwa, gospodarki i przestrzeni z odpowiednimi strukturami europejskimi.

3. Dotychczasowa ocena polityki regionalnej Polski

W Polsce w dotychczasowym procesie transformacji gospodarki nakazowo-rozdzielczej w kierunku gospodarki rynkowej występowała nieczytelna polityka regionalna państwa. Polityka regionalna po roku 1989 kształtowała się głównie pod wpływem priorytetów polityki makroekonomicznej, skoncentrowanej na polityce monetarnej oraz w sferze społecznej na łagodzeniu szczególnie drastycznych skutków transformacji gospodarki na rynkach pracy [6, 10]. Obszary szczególnie zagrożone wysokim bezrobociem strukturalnym były niemal wyłącznie przedmiotem interwencji centrum w sferze rozwoju regionalnego. Stosowano zunifikowane instrumenty pobudzające bezpośrednio i pośrednio rozwój gospodarczy, jak np. dotacje do inwestycji infrastrukturalnych, ulgi i zwolnienia w podatkach, kredyty preferencyjne, przyspieszoną amortyzację. Efekty są widoczne i nie wymagają komentarza. Podstawowym instrumentem były subwencje z budżetu centralnego udzielane samorządom, natomiast wydatki na cele rozwoju regionalnego stanowiły zaledwie ok. 0,1% wydatków budżetowych (obok funduszy celowych i środków pomocowych z zagranicy). Skuteczność polityki regionalnej redukowałam niedostatek środków materialnych oraz brak odpowiednich instrumentów i struktury instytucjonalnej (np. organu administracji rządowej odpowiedzialnego za realizację polityki regionalnej na szczeblu krajowym). Nie istniał również pełnoprawny podmiot, zdolny do efektywnego działania w zakresie polityki intraregionalnej (ze względu na zanik podmiotowości materialnej i prawnej regionów wojewódzkich).

Należy sądzić, że brak polityki regionalnej („modelu wyrównawczego”) i procesy transformacji gospodarki polskiej lat 90-tych wywarły istotny wpływ na przestrzenne zróżnicowanie kondycji ekonomicznej regionów i przesuwanie się ich w rankingu osiągniętego poziomu rozwoju. Poprawia się sytuacja regionów o wielofunkcyjnej strukturze społeczno-gospodarczej, z dobrze rozwiniętą infrastrukturą i kapitałem ludzkim. Trudności przeżywają regiony koncentrujące przemysły wydobywcze, militarne i państwowe rolnictwo okresu realnego socjalizmu. Najszybszy rozwój gospodarczy i postęp cywilizacyjny występuje w regionach związanych z aglomeracjami, tj. warszawskim, poznańskim, krakowskim, szczecińskim, gdańskim, wrocławskim, bielskopodlaskim, łódzkim. Najgłębszy regres występuje w regionach Polski północnej, zdominowanej

w przeszłości przez rolnictwo państwowe. Do opóźnionych w rozwoju gospodarczym i cywilizacyjnym zalicza się też województwa Polski północno-wschodniej, które mają szansę ożywienia gospodarczego poprzez współpracę transgraniczną i położenie geopolityczne po wstąpieniu Polski do NATO i UE. W Polsce południowo-wschodniej występują oznaki depresji strukturalnej ze względu na rozdrobnione rolnictwo chłopskie i zakłady sektora obronnego. Na obszarze kraju występują też regiony surowcowe przeżywające trudności gospodarcze, które wynikają z załamania jednego przodującego sektora gospodarki [7].

Rozwój ekonomiczny w Polsce ma zdecydowanie charakter różnicujący poszczególne regiony. Zbyt duże zróżnicowanie regionalne może jednak zagrażać spójności terytorialnej państwa. Wybór między lokowaniem aktywności ekonomicznej państwa w regionach już rozwiniętych (charakteryzujących się wysoką efektywnością ekonomiczną), o wysokim poziomie życia lub też regionami peryferyjnymi, ze znacznymi potrzebami społecznymi, powinien być wyborem opartym przede wszystkim na przesłankach społecznych i ekonomicznych. Aktywna polityka regionalna państwa powinna być skierowana również do regionów słabo rozwiniętych, dając impulsy do wykorzystania endogenicznego potencjału rozwoju i zwiększenia mobilności przestrzennej ludności.

4. Kierunki dostosowań w sferze polityki regionalnej

Podstawą dla stosunków Polska – Unia Europejska jest podpisany 16 grudnia 1991 r. Układ Europejski, który wszedł w życie 1 lutego 1994 r. Dzięki zawarciu układu Polska uzyskała stowarzyszenie ze Wspólnotami Europejskimi i na tej podstawie 8 kwietnia 1994 r. złożyła wniosek o członkostwo. Wykorzystanie potencjalnych korzyści kraju stowarzyszonego z UE wymaga stopniowego dostosowania struktur i procedur, występujących w sferze polityki regionalnej do wzorców umożliwiających m.in. przejście przez Polskę środków pomocowych z funduszy strukturalnych.

Zasady subsydiarności i komplementarności implikują konieczność prowadzenia krajowej polityki regionalnej tym bardziej, że programy regionalne opracowane z inicjatywy danego kraju angażują 90% środków funduszy strukturalnych przeznaczonych na rozwój regionalny i warunkują uzyskanie pomocy wspólnotowej. Dodatkowym uzasadnieniem prowadzenia tej polityki jest potrzeba zapewnienia ekonomicznej i społecznej spójności wewnątrz krajowej.

W celu wypracowania spójnego systemu polityki rozwoju regionalnego w Polsce [4, s. 61-93; 9]:

- stworzono ramy prawne polityki regionalnej. Ustawa o wspieraniu rozwoju regionalnego z 2000 roku reguluje [8]:
  - zakres zadań i odpowiedzialności rządu oraz samorządu za realizację polityki regionalnej,

- zasady zawierania kontraktów regionalnych jako sposobów realizacji polityki rozwoju regionalnego między rządem i samorządem województwa,
- zasady programowania regionalnego, uwzględniające strategie i programy rozwoju,
- instytucjonalną strukturę polityki rozwoju regionalnego;
- opracowano i wprowadzono adekwatny do warunków polskich i zasad europejskiej polityki regionalnej układ podmiotowy¹. Na szczeblu regionu polityką regionalną od stycznia 1999 r. zajmują się samorzady województwa (zgodnie z ustawą z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie województwa – Dz.U. Nr 98). Nastąpiła więc decentralizacja zadań, tj. przekazanie uprawnień rządu wojewódzkim samorządom i dekoncentracja, tj. przekazanie uprawnień centrum wojewodom;
- określono pozostające w dyspozycji układu podmiotowego polityki regionalnej instrumentarium [2]. Powszechnie stwierdza się, że w zdecentralizowanym systemie rynkowym odchodzi się od finansowania poszczególnych przedsięwzięć i udzielania dotacji na rzecz systemowego wzrostu własnych dochodów budżetowych jednostek samorządowych, a także zawierania kontraktów regionalnych (zgodnie z ustawą o wspieraniu rozwoju regionalnego i Programem Wsparcia).

Rozwój regionalny powinien być realizowany przez długofalowe strategie polityki regionalnej państwa, program rozwoju regionalnego państwa, koncepcje polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, strategie i programy wojewódzkie.

5. Ekorozwój jako podstawa polityki regionalnej województwa podlaskiego

Mechanizmy rynkowe ujawniły strukturalne, historycznie uwarunkowane słabości gospodarki województwa podlaskiego. Procesy modernizacyjne postępują zbyt wolno – zmiany w okresie transformacji utrwaliły, a nawet pogłębiły dystans rozwojowy. Zapóźnienie strukturalne i technologiczne gospodarki oraz relatywnie niższa dynamika rozwojowa mają niekorzystne konsekwencje społeczne, przejawiające się w bezrobociu oraz niskim poziomie i złych warunkach życia.

Za nadrzędny cel (misję) strategii rozwoju i przestrzennego zagospodarowania województwa podlaskiego można uznać wzrost poziomu cywilizacyjnego (poprawę poziomu i warunków życia ludności) i konkurencyjności przestrzeni społeczno-gospodarczej, w zgodzie z akceptowaną społecznie ideą ekorozwoju Zielonych Płuc Polski.

---

¹ Interesującym rozwiązaniem instytucjonalnym w zakresie polityki regionalnej jest przykład Francji (por. [3]).

Strategia ekorozwoju musi mieć charakter rynkowy i demokratyczny. Ze względu na potrzeby społeczne i gospodarcze nie może ograniczać się jedynie do wykorzystania zasobów i walorów naturalnych i wymaga rozwoju innych dziedzin aktywności gospodarczej, takich jak: szeroko rozumiany sektor usług, niekonfliktowych przemysłów nowoczesnej technologii, handlu, budownictwa. Konieczność nie tylko proekologicznych, ale i prorynkowych zmian wymaga przyjęcia następującej zasady rozwoju: dozwolone są także kierunki działalności nie wynikające z walorów naturalnych, o ile nie są one sprzeczne z celami ochronnymi.

Jednym z kluczowych elementów strategii ekorozwoju, szczególnie wobec wagi problemów społecznych, musi być możliwość jej elastycznego stosowania. Oznacza to m.in.:

- ograniczenie pełnego stosowania podstawowych zasad ekorozwoju tylko do obszarów o najwyższych reżimach ochronnych;
- zawężenie rozwoju funkcji proekologicznych tylko do obszarów wchodzących w skład systemu powiązań przyrodniczych;
- koncentrowanie się na promowaniu procesów najbardziej korzystnych dla ekorozwoju.

W takim podejściu uznaje się ideę ekorozwoju za podstawę rozwoju i przestrzennego zagospodarowania województwa podlaskiego w długim horyzoncie czasowym, natomiast w horyzoncie krótkookresowym dążyć się będzie do zachowania szans na ekorozwój.

6. Cele operacyjne rozwoju województwa podlaskiego

Powyżej ujęte cele strategiczne można rozłożyć na cele operacyjne ekorozwoju województwa podlaskiego, uwzględniające istniejące szanse i zagrożenia. Za cele operacyjne można uznać:

- zmiany strukturalne w gospodarce prowadzące do wielofunkcyjności gospodarki, wzrostu efektywności oraz ograniczania presji na środowisko, a w szczególności:
  - wykorzystanie unikalnych walorów środowiska do rozwoju usług turystycznych;
  - restrukturyzacja i proekologiczny rozwój przemysłu;
  - restrukturyzacja obszarów wiejskich i rolnictwa, prowadząca do wzrostu wielofunkcyjności wsi;
- optymalne wykorzystanie położenia tranzytowego i przygranicznego, rozwój funkcji handlowo-usługowej w kontaktach Wschód – Zachód;
- rozwój infrastruktury technicznej na potrzeby gospodarki rynkowej i w sposób minimalizujący konflikty ze środowiskiem;

- wzmacnianie instytucjonalno-organizacyjnego otoczenia gospodarki rynkowej: instytucji kapitałowych, promocyjnych, informacyjnych i szkoleniowych, ośrodków innowacji, marketingu itd.;
- wykorzystanie i wzmacnianie potencjału rozwojowego głównych ogniw układu węzłowego;
- wzrost wykształcenia kapitału ludzkiego, zgodnie z wymaganiami gospodarki rynkowej i jej ekologizacji;
- kształtowanie wartości społecznych w kierunku sprzyjającym akceptacji ekorozwoju;
- tworzenie regionalnego systemu obszarów chronionych w integracji z systemem europejskim i krajowym;
- poprawę jakości środowiska ze szczególnym uwzględnieniem jakości wód;
- ochronę środowiska kulturowego.

7. Czynniki geopolityczne i wewnętrzne stymulacji rozwoju województwa podlaskiego

Szansę zdynamizowania rozwoju województwa podlaskiego tworzy nowa sytuacja geopolityczna – integracja z Unią Europejską. Integracja ta z jednej strony wymaga dokonania dostosowań ekonomicznych (efektywnościowych), z drugiej oznacza:

- traktowanie polskiej granicy wschodniej jako zewnętrznej granicy Unii Europejskiej, co stwarza szansę na aktywizację regionu poprzez rozwój handlu międzynarodowego opartego o rynki państw wschodnich oraz obsługę ruchu tranzytowego;
- usprawnienie międzynarodowych i krajowych powiązań województwa podlaskiego, m.in. poprzez budowę drogi ekspresowej Via Baltica;

Do czynników wewnętrznych mogących stymulować rozwój województwa podlaskiego zalicza się:

- wysokie walory i niski stopień degradacji środowiska przyrodniczego, które predysponują region do pełnienia różnorodnych funkcji użytkowych, m.in. turystyki, rolnictwa, w tym ekologicznego, gospodarki leśnej, lecznictwa uzdrowiskowego;
- rozwijające się ośrodki szkolnictwa wyższego oraz średniego i związany z nimi rozwój potencjału intelektualnego zasobów ludzkich (kapitału ludzkiego);
- korzystna, choć powolna restrukturyzacja przemysłu rolno-spożywczego i drzewnego;
- uwarunkowania geopolityczne, w tym dogodne położenie transgraniczne.

8. Bariery polityki rozwoju województwa podlaskiego

Skuteczne i efektywne wykorzystanie istniejących szans wymaga usunięcia barier rozwojowych, w tym zwłaszcza takich jak:

- małe zróżnicowanie struktury gospodarki, przestarzały potencjał produkcyjny, nie dostosowany do wymogów konkurencji na rynkach światowych;
- bariera infrastrukturalna związana z niskim wyposażeniem regionu w zakresie infrastruktury technicznej (transportowej), co stanowi ograniczenie dla rozwoju współpracy przygranicznej;
- bariera kapitałowa, związana z małymi zasobami kapitału wewnętrznego i niskim ich napływem z zewnątrz;
- bariera instytucjonalna, dotycząca niedostatecznego rozwoju nowoczesnych instytucji gospodarki rynkowej, w tym instytucji tzw. otoczenia biznesu;
- niedostosowanie kapitału ludzkiego do wymagań nowoczesnej gospodarki rynkowej i jej ekologizacji;
- konieczność zachowania ostrych reżimów ochrony środowiska.

9. Kierunki polityki regionalnej województwa podlaskiego

Strategiczne kierunki polityki regionalnej województwa podlaskiego w perspektywie europejskiej można określić następująco:

- zwiększenie atrakcyjności lokalizacyjnej regionu poprzez rozwój infrastruktury technicznej, wzmocnienie instytucjonalno-organizacyjnego otoczenia gospodarki rynkowej i przestrzenne kształtowanie nisz atrakcyjności gospodarczej;
- modernizacja techniczno-strukturalna gospodarki, zwłaszcza w zakresie rolnictwa i gospodarki żywnościowej, turystyki, proekologicznego przemysłu;
- wykorzystanie i kształtowanie konkurencyjnej przestrzeni przygranicznej i tranzytowej w zakresie współpracy międzyregionalnej i przygranicznej (Zielone Płuca Europy, Euroregion Niemen, Suwalska Specjalna Strefa Ekonomiczna, Wolny Obszar Celny w Sokółce);
- wykorzystanie i wzmacnianie potencjału rozwojowego „biegunów wzrostu” regionalnego: Białegostoku – funkcje ośrodka akademickiego, kultury, ochrony zdrowia, targów i wystawiennictwa, instytucjonalnej obsługi kapitału; Łomży, Ełku i Suwałk oraz ośrodków przygranicznych;
- inwestowanie w kapitał ludzki z uwzględnieniem wymogów gospodarki rynkowej;
- rozbudowa regionalnego systemu obszarów chronionych w integracji z systemem europejskim i krajowym.

Strategiczny rozwój województwa podlaskiego wymaga wsparcia środkami zewnętrznymi, w tym budżetowymi środkami polityki regionalnej państwa.

Literatura

1. Gilowska Z., Gorzelak G., Jałowiecki B., Sobczak K., *Kierunki polityki regionalnej w Polsce*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 24 (57), Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, Warszawa 1998.
2. *Instrumenty polityki rozwoju regionalnego. Raport uzupełniający*, Zespół Zadaniowy ds. Polityki Strukturalnej w Polsce, Warszawa 1997.
3. Pietrzyk I., *Sterowanie rozwojem regionalnym we Francji*, „Studia KPZK PAN”, t. XCIX, Warszawa 1992.
4. *Polityka strukturalna Polski w perspektywie integracji z Unią Europejską. Raport końcowy*, Zespół Zadaniowy ds. Polityki Strukturalnej w Polsce, Warszawa 1997.
5. Pyszkowski A., *Polityka regionalna w okresie transformacji polskiej gospodarki*, [w:] Kołodziejski J. (red.), *Polityka regionalna w procesie transformacji ustrojowej Polski*, „Biuletyn KPZK PAN” 1993, nr 164.
6. *Raport o polityce regionalnej państwa*, CUP, Warszawa 1994.
7. *Rozwój regionalny Polski 1990-1995. Raport diagnostyczny*, Zespół Zadaniowy ds. Rozwoju Regionalnego w Polsce, Warszawa 1996.
8. *Ustawa z dnia 12 maja 2000 r. o zasadach wspierania rozwoju regionalnego*, Dz.U. 2000 Nr 48 poz. 550.
9. *Zarys strategii rozwoju regionalnego Polski. Raport końcowy*, Zespół Zadaniowy ds. Rozwoju Regionalnego w Polsce, Warszawa 1996.
10. *Zasady polityki regionalnej państwa*, CUP, Warszawa 1994.